

Руслан Бабіч

студент гр. ФПФм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Оксана Квасниця

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ

В основу процесу складання, виконання та звітування бюджетів України усіх рівнів покладено програмно-цільовий метод, застосування якого дозволяє максимально ефективно використовувати бюджетні кошти за умови встановлення взаємозв'язку між напрямками розподілу коштів і фактичними результатами їх витрачання відповідно до визначених пріоритетів розвитку, як окремих територіальних громад, так і країни в цілому. Виклики воєнного періоду поставили перед урядом держави завдання щодо підвищення економічності та результативності використання вкрай обмеженого обсягу бюджетних ресурсів. Ефективність використання бюджетних коштів за бюджетною програмою відображають її результативні показники. В сучасних умовах посилюється актуальність дослідження підходів до визначення та оцінки ефективності результативних показників бюджетних програм.

Проблематику застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі вивчали українські та вчені інших країн світу. Так, особливості подання бюджетних запитів в рамках програмно-цільового методу за допомогою інформаційно-програмному комплексу досліджували О. Гордей, М. Рябоконт та інші [1, с. 103]. Особливості бюджетного планування на прикладі досвіду зарубіжних країн (США, Німеччини, Франції, Японії та Південної Кореї) та перспективи його застосування для України розглядав Т. Савонік [2, с. 6], який підкреслював значення бюджетного планування та стверджував, що в його основі лежить постановка цілей та визначення шляхів їх досягнення.

Дослідженням показники, за якими оцінюється виконання бюджету в Україні, займався С. Юшко [3, с. 47] та наголошував на особливій ролі показника дефіциту (профіциту) бюджету в Україні для бюджетного планування. Автор наголошував на необхідності подальшого пошуку шляхів підвищення якості бюджетного управління.

Значення ключових показників ефективності бюджетного плану розглядали також індонезійські вчені Т. Сарі, Т. Вахуди та інші [4, с. 1239], які підкреслили, що усі заходи, зазначені у бюджеті, мають враховувати заздалегідь визначені ключові показники ефективності. Автори досліджували відображення у бізнес-плані та бюджетному плані Агентства державного обслуговування ключових показників ефективності на основі результатів оцінки програм і бюджетів та зауважили, що завдяки врахуванню основних показників ефективності бюджетне планування може бути більш оптимальним і відповідати меті, що зрештою збільшить досягнення цілей бюджетної політики.

Не зважаючи на значний внесок інших вчених у дослідження цього питання, потребують подальшого вивчення підходи до оцінки бюджетних програм з метою підвищення їх результативності.

На сьогоднішній день визначення цілей, завдань та показників бюджетних програм переважно здійснюється формально, а бюджетна програма, як документ, потрібен лише для отримання фінансування. Аналіз змісту бюджетних програм, які затверджуються для фінансування цілей бюджетної політики, показує, що їх завдання визначаються не чітко. В деяких випадках опис завдань бюджетних програм фактично дублює зміст поточної діяльності міністерств, а визначає конкретні кроки, які мають здійснюватися для досягнення цілей цієї програми.

Наприклад, у Паспорті бюджетної програми на 2022 рік Міністерства освіти і науки України за кодом програмної класифікації 2201010 «Загальне керівництво та управління у сфері освіти і науки» визначено завдання «Реалізація державної політики у сфері освіти і науки», а основним напрямом використання – «Забезпечення виконання функцій та завдань у сфері освіти і науки». Тобто цілі та завдання бюджетної програми є нечіткими, що не дозволяє простежити в майбутньому рівень їх виконання.

Водночас бюджетна програма, з огляду на практику зарубіжних країн, є інструментом, який визначає шляхи досягнення цілі бюджетної політики та дає змогу проаналізувати її ефективність. Завдяки успішному впровадженню програмно-цільового методу змогли підвищити рівень досягнення цілей своїх бюджетних політик США, Канада, Чилі, Франція, Нідерланди, Велика Британія, Сінгапур, Австралія, Нова Зеландія та інші країни [5].

У 2019 році Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) оприлюднила настанови щодо кращих практик бюджетування (англ. Best Practices for Performance Budgeting), які фокусуються саме на програмному бюджетуванні. Ці настанови виділяють 7 пунктів, які характеризують найкращі практики у застосуванні програмно-цільового методу, що повністю корелюють з настановами Міжнародного валютного фонду [5].

Серед кращих практик у бюджетуванні, визначених ОЕСР, пунктом 6 є «Бюджетування, орієнтоване на ефективність, доповнює інші інструменти, призначені для покращення орієнтації на результативність, включаючи оцінку програми та перегляд витрат» [5]. Ця практика передбачає здійснення таких видів оцінки показників бюджетних програм: попередня оцінка (використовується для розробки ключових показників ефективності та для полегшення процесів моніторингу й оцінки за фактом), поточна оцінка (проводяться на безперервній основі, а результати систематично повертаються до процесу підготовки бюджету) та огляд витрат (використовується для перегляду обґрунтування витрат і визначення економії бюджетних коштів, яку можна спрямувати на підтримку більш пріоритетних цілей).

Прикладом позитивної практики систематичної попередньої оцінки бюджетних програм є Республіка Чилі, де процес попередньої оцінки програм розпочався ще у 2008 році. Цей процес забезпечує внесок у процес формування бюджету, його конкретними цілями є:

- обґрунтувати в кожній програмі: загальносуспільне питання, яке необхідно вирішити; визначити суспільство, яке задіяне; стратегію для програми, а також товари та/або послуги, які будуть надані, та очікувані результати;
- сприяти подальшому моніторингу результатів бюджетної програми;
- сприяти покращенню узгодженості програми публічних послуг;
- сприяти прозорості розподілу та управління державними ресурсами.

Не менш важливою є поточна оцінка показників бюджетної програми, яка має відбуватися на стадії реалізації програми або завершення, адже ефективність державних витрат для платників податків є актуальними питаннями. Результат поточної оцінки повинен використовуватись у процесі прийняття стратегічних бюджетних рішень і, водночас, підвищувати прозорість і підзвітність управління державними коштами.

Огляди витрат широко використовуються в країнах ОЕСР і підтвердили свою цінність, як компонента підходу до бюджетування, що базується на ефективності. Аналіз витрат повинен здійснюватись з метою пошуку менш ефективних програм та низького співвідношення ціни та якості. Отже, найкраща практика у бюджетному плануванні, за настановами ОЕСР, передбачає оцінку бюджетної програми на кожному етапі починаючи з планування і до повного виконання її цілей та завдань.

В Україні аналіз ефективності бюджетних програм здійснюється відповідно Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм, затверджених наказом Міністерства фінансів України № 608 від 17.05.2011 р. (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства фінансів України від 12.01.2012 р. № 13) [6], якими передбачається проведення такої оцінки на стадії складання проектів бюджетів та при їх виконанні. Зазначені рекомендації містять перелік завдань для проведення оцінки бюджетних програм, проте не виокремлюється такі етапи, як попередня та поточна оцінка, а також не наголошується на необхідності огляду витрат за певною програмою, яка оцінюється. Крім цього, опис самих завдань сформульовано поверхнево та без конкретизації.

Слід зазначити, що методика, яка використовується в Україні для здійснення оцінки бюджетних програм, потребує перегляду з урахуванням настанов щодо кращих практик бюджетування, сформульованих ОЕСР [5]. Зміна підходів до оцінки ефективності бюджетних програм дозволить більш точно аналізувати доцільність використання бюджетних коштів та сформулює для уряду пріоритетні напрями реалізації бюджетної політики.

Список використаних джерел:

1. Hordei O., Riabokin M., Novytska O., Kotukh Ye., Bluma O. Practice of Submitting Budget Requests in the Information and Software Complex «Local Budget». *Economic Analysis*. 2022. Vol. 32, No 4. С. 103–114.
2. Савонік Т. Особливості бюджетного планування зарубіжних країн та перспективи їх впровадження в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 1. С. 1–7.

3. Yushko, S. Budget performance indicators: theoretical and practical aspects. *Фінанси України*. 2021. № 1. С. 46–63.
4. Sari T., Susilawati N., Wahyudi T., Hayati M. Mapping the Budget Plan Towards the Key Performance Indicators. *Proceedings of the International Joint Conference on Arts and Humanities 2022*. 2023. № 724, pp. 1237–1244 .
5. OECD. 2019. OECD Good Practices for Performance Budgeting. URL: https://www.pempal.org/sites/pempal/files/event/2019/Budget%20COP%20Events/Nov05_Paris%2C%20France/files/oecd_good_practices_for_performance_budgeting_eng.pdf .
6. Методичні рекомендації щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм: Наказ Міністерства фінансів України від 17.05.2011 р. № 608. Дата оновлення: 12.01.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0608201-11#Text>.
7. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 376 с.